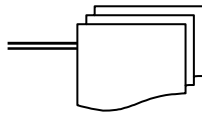

شیوه‌های حمایت از شهود با تکیه بر فناوری‌های ارتباطی

دکتر اعظم مهدوی پور*

چکیده: ویژگی اصلی جنایات بین‌المللی (از جمله جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌کشی) و همچنین جنایات سازمان‌یافته و تروریستی، این است که غالباً تعداد زیادی قربانی به همراه دارند. همین ویژگی ایجاب می‌کند که از قربانیان چنین جنایاتی خواسته شود تا به عنوان شاهد در جریان محاکمه حضور یافته و درباره آن چه که نسبت به خود و دیگران واقع شده، گواهی دهند. اما از یک سو، حضور شهود در فرایند دادرسی به علت برخورد با مانع مهمی به نام تهدید و انتقام از آنها که از طرف متهم - که معمولاً در این جرایم افراد بانفوذی هستند - انجام می‌پذیرد، کم‌رنگ شده است و از سوی دیگر، موفقیت یک تعقیب به مدارک و ادله‌ای بستگی دارد که می‌توان در مورد آن جرم به دست آورد. به همین جهت، حمایت از بزه‌دیده شاهد و در نظر گرفتن شیوه‌هایی برای پیشگیری از تهدید یا ایجاد مانع برای ادای شهادت، یکی از تدابیر ضروری برای حل این معضل می‌باشد. بنابراین برای حمایت از شهود، در سیاست جنایی کشورهای مختلف و اسناد بین‌المللی شیوه‌های گوناگونی پیش‌بینی شده که بیشتر آنها با توسل به فناوری‌های ارتباطی امکان‌پذیر می‌باشد. در این مقاله سعی بر آن است در حد امکان به این شیوه‌ها پرداخته شود.

کلید واژگان: حمایت از شهود، تلویزیون مداربسته، ارتباطات ویدیویی، فناوری‌های ارتباطی.

مقدمه

جرم یک پدیده اجتماعی است که نظم جامعه را مختل می‌سازد و هر کس از جریان وقوع جرم یا اوضاع و احوال مربوط به آن اطلاع داشته باشد، به حکم وظیفه اخلاقی و وجدانی خود باید آن را در اختیار مقامات قانونی قرار دهد و با این اقدام در کشف حقیقت و تعیین مجرم به دستگاه اجرای عدالت یاری نماید. در بسیاری موارد کشف حقیقت و صدور حکم عادلانه، بدون معاضدت کسانی که خود در صحنه وقوع جرم حضور داشته و چگونگی ارتکاب آن را ملاحظه کرده و یا مطلبی را شنیده‌اند، میسر نمی‌باشد؛ به همین دلیل از شهود به چشم و گوش دستگاه عدالت کیفری تعبیر شده است (آشوری، ۱۳۸۵، ۱۱۳).

افرادی که از اقدامات مجرمانه به طرق مختلف اطلاع دارند و حتی قربانیان جنایات سازمان‌یافته، به خاطر تهدیدات پیدا و پنهان گروه‌های سازمان‌یافته حاضر به همکاری با پلیس و دادگستری در خصوص کشف و تعقیب جنایات سازمان‌یافته نیستند. بنابراین، باید تمهیداتی اندیشیده شود تا این افراد با آرامش خاطر و احساس امنیت از هرگونه تعرض در آینده بتوانند اطلاعات خودشان را در اختیار مقامات مربوطه قرار دهند. علاوه بر این، جنایت‌کاران سازمان‌یافته نه تنها خود شهود، بلکه در مواردی اعضای خانواده آنها را نیز هدف انتقام‌جویی‌های خود قرار می‌دهند. بنابراین، لازم است که این برنامه‌های حمایتی خانواده شهود را نیز تحت پوشش قرار دهد.

نخستین بار حمایت از شهود، در ایالات متحده آمریکا و در دهه ۱۹۷۰ میلادی^۱ در قانون کنترل جرایم سازمان‌یافته مورد توجه قرار گرفت (Lawson, ۱۹۹۲، ۱) پس از آن دامنه این برنامه‌ها به جرایم مربوط به مواد مخدر، باندهای خشن خیابانی و ... نیز تسری یافت. به دنبال آن دیگر کشورها چون فرانسه، انگلستان و آلمان نیز در زمینه حمایت از شهود برای کشف جرایم شدید، احساس

1- Organized Crime Control Act of 1970.

نیاز کرده و قوانینی در این زمینه به تصویب رسانیدند.^۱

همچنین، در اسناد مختلف بین‌المللی از جمله اساسنامه دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق (۱۹۹۳)، اساسنامه دادگاه بین‌المللی کیفری روآندا (۱۹۹۴)، دادگاه ویژه سیرالئون (۱۹۹۸)، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری (۱۹۹۸)، کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جنایات سازمان‌یافته فراملی (۲۰۰۰) و کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد مالی (۲۰۰۳)، برای حمایت از شهود شیوه‌هایی در نظر گرفته شده که در این مقاله به ذکر و تشریح آنها می‌پردازیم.

قانون‌گذار ایران نیز در لایحه آیین دادرسی کیفری، که در حال حاضر در مجلس شورای اسلامی در جریان تصویب است، در جهت ارتقای حمایت از شهود گام‌هایی برداشته است از جمله: در تبصره ۲ ماده ۳۶-۱۲۵ این لایحه به تحقیق از شهود از طریق وسایل ارتباط از راه دور نظیر تلفن، ویدیو کنفرانس یا ارتباطات رایانه‌ای اشاره شده است. در ماده ۴۷-۱۲۵، به صراحت مقرر شده است: «هرگاه بیم خطر جانی یا حیثیتی یا ضرر مالی نسبت به شاهد یا مطلع یا خانواده آنها وجود داشته باشد اما استماع اظهارات آنها ضروری باشد بازپرس به منظور حمایت از شاهد با ذکر علت در پرونده، تدابیر زیر را اتخاذ می‌نماید: الف) عدم مواجهه حضوری بین شاهد یا مطلع با شاکی یا متهم؛ ب) عدم افشای اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی و محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع؛ ج) فراهم ساختن امکان استماع اظهارات شاهد یا مطلع در خارج از دادسرا یا وسایل ارتباط از راه دور.» در تبصره همین ماده آمده است که بازپرس تدابیر لازم مانند آموزش برای حفاظت از سلامت جسمی و روحی یا تغییر مکان شهود را اتخاذ می‌کند.

هدف این برنامه‌ها، ایجاد شرایطی است که در آن نه تنها شهود آسیب‌پذیر قادر خواهند شد بدون ترس از تهدید جانی شهادت دهند، بلکه از قربانی شدن مجدد آنها نیز اجتناب خواهد شد. عواملی که معمولاً دادگاه‌ها هنگام صدور دستور دال بر استفاده از چنین راه‌کارهایی در نظر می‌گیرند عبارتند از: ماهیت جرم، نوع شهود- قربانی، ارتباط با متهم، میزان ترس و اضطراب شاهد و اهمیت شهادت.

۱- برای نمونه بخش بیست‌ویکم از قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ضمن مواد ۵۷-۷۰۶ تا ۶۳-۷۰۶ به این موضوع پرداخته است.

حمایت از شاهد و شیوه‌های آن معمولاً با ارزیابی میزان خطر نسبت به شاهد و آسیب‌پذیری شاهد آغاز می‌شود. زمانی که میزان خطر پایین تشخیص داده شود، میزان وسیعی از اقدامات حمایتی را می‌توان انجام داد مانند:

- ۱- موظف کردن پلیس محلی به نظارت بر منزل شخص شاهد به طور منظم؛
- ۲- بالابردن ضریب اطمینان خانه با تعویض قفل‌های در یا محکم‌تر کردن آنها یا بهبود وضعیت امنیتی پنجره‌ها، صندوق پستی اختصاصی منزل و ورودی‌های آن؛
- ۳- نصب یک صفحه تلویزیونی کنترل‌کننده و نظارت بر آن توسط مأمور صلاحیت‌دار قانونی؛

۴- نمایش مکالمه تلفنی از طریق دستگاه کنترل البته با رضایت شاهد؛

۵- ارائه حمایت سریع در خانه شخصی یا خانه امن و

همین که میزان خطر بالا تشخیص داده شود، دیگر نمی‌توان از تدابیر بالا استفاده کرد و باید تدابیر مهم‌تر و مؤثرتری را اتخاذ نمود که موارد آن در ادامه آمده است. بر اساس هدف از به‌کارگیری روش‌های حمایت، این تدابیر را می‌توان به سه دسته تقسیم‌بندی کرد. شیوه‌هایی که هویت شاهد را از متهم و گاه از جامعه مخفی نگاه می‌دارد تا مبادا با شناسایی هویت شاهد برای او و خانواده‌اش مشکل ایجاد شود (مبحث اول)؛ شیوه‌هایی که تمامیت جسمانی شاهد را مورد حمایت قرار می‌دهند و این هنگامی است که هویت شاهد کاملاً برای متهم آشکار است و تنها راه این است که شیوه‌هایی را به کار ببریم که مانع ایراد صدمه به شخص شاهد شود (مبحث دوم)؛ شیوه‌هایی که تماس شاهد با عموم مردم و اضطراب روانی را محدود می‌کند (مبحث سوم).

مبحث اول: تدابیر لازم برای مخفی نگه داشتن هویت شاهد

گرچه در مواد استثنایی، آوازه و شهرت بین‌المللی شاهد یا تلاشی که رسانه‌ها انجام می‌دهند، نوعی حمایت از وی محسوب می‌شود، اما اکثر محققان بین‌المللی بر این اعتقاد هستند که بهترین راه حمایت از شاهد، سری بودن تحقیق و عدم افشای هویت وی است (لوک والین، ۱۳۸۵، ۴۲). ادای شهادت بدون ذکر نام، استفاده از اسامی مستعار در شهادت‌نامه، تغییر در اسناد هویتی شاهد، جراحی

پلاستیک، تغییر صدا و تصویر از جمله اقداماتی است که می‌توان در جهت مخفی ماندن هویت شاهد انجام داد.

الف) شهادت بدون ذکر نام یا گمنامی شاهد^۱

گمنامی شاهد، به این معناست که به شاهد اجازه داده شود بدون اعلام نام، آدرس، شغل یا دیگر مشخصات هویتی، که هویت او را برای طرف مقابل شناسایی می‌کند، شهادت دهد. مخفی نگاه داشتن برخی یا تمام جزئیات هویت شاهد از متهم و افراد جامعه برای حمایت از شاهد در پرونده‌هایی مؤثر است که در آنها محتوای شهادت‌نامه باعث شناسایی هویت شاهد نمی‌شود. ناشناس ماندن راهکاری استثنایی است و ممکن است بر حق متهم برای برخورداری از از محاکمه عادلانه و علنی، مواجهه حضوری و حق بازجویی از شاهد آثار جدی داشته باشد. ممکن است متهم قادر نباشد صحت موارد زیر را تعیین کند:

الف: هر نوع رابطه با متهم که ممکن است علت رفتار جانبدارانه و مغرضانه باشد؛

ب: مبدأ اطلاعات

ج: هر نوع پیشینه شخصی، که ممکن است بر اعتبار و قابل اعتماد بودن شاهد تأثیرگذار باشد؛ (شرایط روانی، پیشینه کیفری، دروغ‌گویی از روی عادت و ...)

با توجه به آثاری که استفاده از شهادت شاهد ناشناس بر حقوق متهم بر جای می‌گذارد، کاربرد آن باید در قانون و با شرایط کاملاً معین پیش‌بینی شود تا موازنه لازم بین حمایت و حقوق متهم برای برخورداری از یک محاکمه عادلانه حفظ شود. کشورهایی همچون زلاندنو (نیوزیلند) که شهادت بدون ذکر نام در آنها مجاز است:

الف: جزئیات هویت شاهد را جدای از متن صورت جلسه محاکمه و در محلی امن نگاه می‌دارند؛

ب: طبق قانون، هرگونه تلاش برای افشای هویت شاهد گمنام را مجازات یا تحت تعقیب قرار می‌دهند.

اخیراً در قوانین بسیاری از کشورها تصویب شده که متهم در فرایند رسیدگی حق دارد هویت شهود دادستان را بداند. اما، بنا به مصالحی ممکن است این حق مورد اغماض قرار گرفته و شاهد گمنام باشد. معیارها برای گمنام بودن شاهد در هر کشوری با کشور دیگر متفاوت است؛ مثلاً کمیسیون حقوق زنان (نیوزیلند) مقرر داشته: «زمانی شاهد می‌تواند گمنام باشد که موضوع پرونده از موارد شدید کیفری باشد و تقاضای گمنام بودن باید به دیوان عالی کشور داده شود و چنانچه با گمنامی شاهد موافقت و نسبت به گمنام بودنش دستور داده شود باید رسیدگی به آن موضوع در دیوان عالی کشور باشد.» دیوان باید نسبت به دلایل معقولی که ممکن است شاهد را در معرض ترس قرار دهد متقاعد شود و در اینجا دیوان عالی ممکن است مقرر دارد که یک وکیل بی‌طرف به نیابت از دادگاه تحقیقی را پیرامون سابقه شاهد انجام دهد تا چنانچه نسبت به اعتبار و قابل اعتماد بودن شاهد نگرانی‌ها و تردیدهایی وجود دارد از بین برود. این وکلای تحقیقاتی که انجام می‌دهند و از طریق صحبت‌هایی که با شاهد می‌کنند اطلاعاتی را از او کسب نموده و این اطلاعات را به دیوان تحویل می‌دهند و دیوان برحسب این اطلاعات تصمیم می‌گیرد که آیا شاهد می‌تواند به صورت گمنام شهادت دهد یا خیر. یکی از ملاک‌های دیوان عالی کشور نیوزیلند برای اعطاء گمنامی این است که آن جرمی را که شاهد می‌خواهد نسبت به آن شهادت دهد جرمی شدید باشد. از نظر دیوان "جرم شدید" جرمی است که برای آن کیفرخواست صادر شده باشد و سه نوع خاص از جرایم را در بر می‌گیرد:

- جرمی که مجازاتش حبس ابد یا حبس بیش از ۷ سال است؛
- جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر و جنایات سازمان‌یافته؛
- جرم تبانی یا شروع به جرم یکی از جرایم ذکر شده در بند ۱ و ۲. شایان ذکر است که این روش بیشتر در مورد مأموران مخفی پلیس کاربرد دارد و به این ترتیب هویت‌شان برای انجام تحقیقات در رسیدگی‌ها، محرمانه می‌ماند (کمیسیون حقوقی نیوزیلند، ۱۹۹۷).^۱

۱- پرونده‌ای که در آن شاهد به صورت گمنام شهادت داده است پرونده هینس (Hines) بود که محکوم به ضرب و جرح عمدی به قصد ایراد صدمه شدید بدنی بود.

در یکی از آرای صادره از شعب بدوی دادگاه بین‌المللی یوگسلاوی (پرونده تادیچ، ۱۹۹۵، پاراگراف ۶۲۵)، برای امکان عدم افشای نام و هویت شاهد، ضوابطی به شرح زیر در نظر گرفته شده است:

۱- یک خطر واقعی نسبت به امنیت شاهد یا خانواده وی؛

۲- ارتباط و اهمیت مفاد گواهی با ادعای دادستان؛

۳- احراز صداقت شاهد و قابل اعتماد بودن وی از ظواهر امر؛

۴- ضرورت اتخاذ تدابیر حمایتی؛

۵- عدم امکان به کارگیری تدابیر دیگری برای حمایت از شاهد.

تصمیم به عدم افشای هویت از آن جهت که اطلاع از هویت شاهد برای متهم و کلای وی لازم است تا بتوانند پیش از طرح پرسش‌های متقابل خود از شاهد، امکان ارزیابی و تحقیق راجع به مفاد شهادت را داشته باشند، مورد انتقاد قرار گرفته است و در پاسخ گفته شده در اوضاع و احوالی که جنایات ضد بشریت، نسل‌کشی و جنایات جنگی به شکل گسترده‌ای شایع باشند، اکثر پنج شرط مذکور خودبه‌خود محقق است، حال آن که بنا بر تأکید دادگاه یوگسلاوی سابق، بهتر آن است که تدابیر حمایتی از شاهد تنها در حالت استثنایی به عمل آید (اسدی، ۱۳۸۸، ۲۱).

ب) شهادت از طریق نام مستعار^۱

یکی دیگر از روشهای حمایت از شاهد، شهادت از طریق نام مستعار است که در حقوق کامن‌لا بیشتر از آن استفاده می‌شود. زمانی این روش به کار برده می‌شود که متهم، حداقل هویت واقعی شاهد را می‌شناسد و می‌تواند نام شاهد را برای انجام تحقیقات و کیل مدافعش فاش نماید. در این روش نام واقعی و آدرس شاهد که ممکن است موجب شناسایی وی شود قبل یا در جریان محاکمه، از متهم پنهان نگاه داشته می‌شود و شخص با نام دیگر ادای شهادت می‌کند. گاهی اوقات به جای اینکه نام شاهد بازگو شود، گروهی را که او در آن قرار داشته یا اینکه اسم خودمانی او را برای متهم بازگو می‌نمایند و همین کار باعث مشکل شدن کار متهم در پیدا کردن و انتقام‌جویی از شاهد می‌شود.

R V. Hines and others (unreported, high court 20 June 1996, t1/95 / Williams's.J
1- Pseudonym.

ج) تغییر در اسناد هویتی شاهد

در این روش که از روشهای کاربردی در حمایت از شاهد است، اسناد هویتی شاهد و گاهاً در صورت نیاز، اسناد هویتی افراد خانواده وی را نیز تعویض می‌کنند. مشخصات موجود در این اسناد هویتی، که شامل شناسنامه و پاسپورت افراد می‌شود، به طور کلی تغییر پیدا می‌کند؛ نام، نام خانوادگی، نام پدر، شغل و دیگر مشخصات هویتی عوض می‌شود؛ و یک سری مدارک هویتی با مشخصات هویتی جدید برای شاهد و گاهاً افراد خانواده‌اش صادر می‌شود. در صورتی برای خانواده شاهد هم اسناد هویتی جدیدی صادر می‌شود که در معرض خطر شدید جسمانی باشند.

تعداد جزییات شخصی‌ای که تغییر داده می‌شود در کشورها متفاوت است. در برخی کشورها مانند هلند، انگلستان و ایالات متحده، مقامات زندگی شاهد را به طور کامل مجدداً ایجاد نمی‌کنند بلکه فقط مواردی را که ضرورت دارد تغییر می‌دهند. در سایر کشورها مانند ایتالیا، زلاندنو و نروژ، اقلام بیشتری تغییر داده می‌شود. با این حال در تمام موارد، بین هویت‌های جدید و قدیمی نباید هیچ ارتباطی وجود داشته باشد تا بدین ترتیب، بدون توجه به منابعی که در اختیار گروه مجرمانه قرار دارد، یافتن ردی از شاهد ناممکن باشد. در این خصوص، باید مجموعه‌ای از اقدامات اتخاذ شوند تا مشکلات عملی حل شوند؛ مانند ارایه شماره صندوق پستی متعلق به واحد حمایت از شهود برای ارسال کلیه مکاتباتی که به هویت و نشانی قبلی شاهد مربوط است. همچنین، این واحد می‌تواند از دادگاه درخواست کند انتشار عکس‌های قدیمی شاهد را منع نماید تا احتمال شناسایی وی کمتر شود.

د) جراحی پلاستیک شاهد

با وجود پیشرفت‌هایی که در شناسایی هویت به طور بیومتریک^۱ به وجود آمده است، ویژگی‌های جسمانی عادی مواردی هستند که برای شناسایی بیشترین کاربرد را دارند. در برخی کشورها، قانون اجازه می‌دهد از جراحی پلاستیک برای تغییر اجزای صورت شاهد به عنوان ابزاری برای دادن هویت جدید به وی استفاده

۱- فناوری است برای اندازه‌گیری و آنالیز مشخصات بدن افراد جهت تشخیص هویت شخص.

شود. این مقررات معمولاً به برداشتن علایم مشخص کننده از روی صورت یا بدن مانند خالکوبی، خال‌های گوشتی و ماه گرفتگی یا علایم مادرزادی اشاره دارند. از این روش به طور نادر استفاده می‌شود چون هم برای دستگاه قضایی هزینه بردار است^۱ و هم برای شاهد دردناک و رنج‌آور. اما گاهی مواقع استفاده از این روش تنها راه حمایت از شاهد است و آن هنگامی است که طرف مقابل شاهد افرادی خطرناک و بی‌رحم می‌باشند که حتی از قتل شاهد و خانواده‌اش ابا ندارند و برای ایجاد مانع بر سر راه ادای شهادت دست به هر کاری می‌زنند.

این روش بیشتر نسبت به شهود جنایات سازمان‌یافته فراملی انجام می‌گیرد. چون با توجه به ماهیت این جرایم، جابجایی شهود، ارتباط تصویری، گمنام بودن شاهد، نام مستعار و هیچ‌کدام از دیگر روش‌ها به اندازه کافی کارساز نیست. تشکیلات این گروه‌های جنایت کارانه سازمان‌یافته آن قدر قوی است که قادر به شکست دادن هر کدام از این روشها و اقدامات هستند و تنها راهی که مانع اجرای اقدامات تبه‌کارانه این گروه‌ها نسبت به شاهد می‌شود این است که چهره شاهد را به طور کامل عوض کرده و بدین ترتیب مانع شناسایی او شد. در روش جراحی پلاستیک باید برای شاهد اسناد هویتی جدیدی صادر شود و از آنجا که این روش فقط شاهد را مورد حمایت قرار داده و ممکن است همچنان خطرانی خانواده شاهد را تهدید نماید لازم است که به همراه این روش، روشهای حمایتی دیگری برای خانواده‌اش اعمال شود.

۱- هزینه‌های مرتبط با ایجاد و عملکرد برنامه‌های حمایت از شهود می‌تواند علتی برای تردید کشورها در راه‌اندازی آنها باشد. بسته به هزینه‌های زندگی، اندازه جمعیت، نرخ جرایم و سایر عوامل، مخارج مربوط در کشورهای مختلف متفاوت است و باید با بازگشت منابع مقایسه شوند: متلاشی شدن شبکه‌های جرایم سازمان‌یافته، تحقیقات کوتاه‌تر، دادرسی کارآمدتر، انسجام نظام دادرسی کیفری. منابع لازم به طور مناسب و منظم باید از محل بودجه دولت تأمین شود تا استمرار برنامه و در دسترس بودن منابع طی دوره حمایت تضمین گردد. مفهوم استمرارپذیری باید مورد بررسی قرار گیرد. منابع باید کافی باشند تا هویت و محل جدید شهود در آینده فاش نشود. از آنجا که حمایت تعهدی مادام‌العمر است، هزینه‌ها انباشته و هر سال کل بودجه را افزایش می‌دهند. بنابراین دلایل امنیتی، برنامه‌ها جزییات مربوط به اختصاص بودجه، هزینه‌های عملیاتی و مزایا را منتشر نمی‌کنند و فقط اطلاعات کلی موجود هستند. بودجه حمایت از شهود دیوان بین‌المللی کیفری در حدود ۲ درصد کل بودجه دیوان را تشکیل می‌دهد (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۱۳۸۸، ۷۶-۷۵).

هـ) تغییر صدا و تصویر

فنون تغییر صدا و تصویر را می‌توان برای مخفی نگه داشتن هویت شاهد در مواقعی به کار برد که متهم و شاهد هم‌دیگر را می‌شناسند. تغییر چهره ممکن است با ادای شهادت از طریق تلویزیون مدار بسته، تغییر با محو کردن چهره شاهد برای جلوگیری از شناسایی هویت وی همراه باشد. چنانچه شاهد تنها با صدای وی قابل شناسایی باشد، تجهیزات خاص الکترونیکی را می‌توان برای تغییر صدای وی هنگام ادای شهادت در پشت یک حایل یا از طریق ویدیو کنفرانس به کار برد. در مواردی که ضبط صدا طی رسیدگی در دادگاه الزامی باشد، شهادتی که با صدای تغییر یافته انجام شده است باید در سوابق رسمی ذکر شود. با این حال، اگر متهم شاهد را می‌شناسد، این اقدام ارزش زیادی نخواهد داشت. زیرا متهم قادر خواهد بود از محتوای شهادت‌نامه، شاهد را شناسایی کند و مشخصات وی را در اختیار سایرین قرار دهد تا به اقدامات تلافی‌جویانه دست بزنند.

مبحث دوم: تدابیر لازم برای کاهش ترس از طریق اجتناب از مواجهه حضوری با متهم

در این دسته از تدابیر، معمولاً هویت شاهد برای متهم آشکار می‌باشد؛ اما ممکن است بنا به دلایلی شاهد از مواجهه حضوری با متهم ترس و یا اضطراب داشته باشد؛ برای کاهش این ترس و اضطراب، می‌توان به شیوه‌هایی همچون اخذ شهادت خارج از دادگاه، شهادت از طریق رایانامه، خارج کردن متهم از دادگاه، ایجاد مانع بین شاهد و متهم، شهادت از طریق تلویزیون‌های مدار بسته، شهادت از طریق ویدیو کنفرانس، تغییر صدا و تصویر، وجود یک واسطه برای ردوبدل کردن صحبت‌های شاهد و متهم، حمایت از طریق محافظ پلیس، جابجایی و انتقال شاهد و یا ارائه خلاصه‌ای از مطالب متوسل شد که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

الف) اخذ شهادت در خارج از دادگاه

در این روش شهادت شاهد در بیرون از دادگاه استماع می‌شود و قاضی گزارش ضبط شده‌ای که در دسترس دارد به نیابت از شاهد بازگو می‌کند. از این نوع اقدام حمایتی بیشتر برای شهود کودک در پرونده‌های تجاوز به عنف، مواردی که شاهد

تحت فشار است یا علاقه ندارد در دادگاه شهادت دهد و یا اینکه بیمار است و از آمدن به دادگاه عاجز و ناتوان است، استفاده می‌شود. این کار بر حقوق متهم در برخورداری از محاکمه عادلانه تأثیر داشته و از به چالش کشیدن شهادت شاهد و مطرح کردن نکات بیشتر غیر از مواردی که طی دریافت اظهارات ضبط شده‌اند، ممانعت به عمل می‌آورد. در نتیجه، اظهارات قبل از محاکمه ممکن است به این شرط مجاز باشد که متهم یا وکیل مدافع وی فرصت داشته باشد قابل اعتماد بودن اظهارات و صدور اجازه پذیرش آن را بررسی کرده و مورد چالش قرار دهد.

طبق قانون آیین دادرسی کیفری ژاپن، ممکن است استماع اظهارات خارج از دادگاه به جای شهادت در دادگاه تنها به شرط رضایت متهم به کار رود. اگر رضایت مزبور اعلام نشود، شاهد مجبور است در دادگاه شهادت دهد. با این حال، طبق شرایط خاص و علی‌رغم اعتراض متهم، دادگاه ممکن است تصمیم بگیرد اظهارات شاهد را قبل از محاکمه و در مواردی به کار ببرد که به طور مثال، تشخیص دهد شاهد در وضعیت خاصی ناشی از ترس یا اضطراب قرار دارد که در نتیجه آن ممکن است شهادت وی با اظهارات قبل از محاکمه، که در محضر دادستان ادا کرده، تفاوت داشته باشد (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۱۳۸۸، ۵۲).

ب) شهادت از طریق رایانامه

در این روش، شاهد نه در دادگاه حاضر می‌شود و نه به نحو شفاهی شهادت می‌دهد، بلکه به این صورت شهادت می‌دهد که اظهارات خود را به صورت مکتوب درآورده و از طریق رایانامه به آدرس اینترنتی دادگاه می‌فرستد و در اینجا هزینه‌ی ادای شهادت چه از نظر مالی و چه از نظر جسمی به مقدار زیادی پایین می‌آید.

ج) خارج کردن متهم از دادگاه

در موارد استثنایی، به عنوان اقدامی احتیاطی به منظور پیشگیری از ارباب شاهد در حین ادای شهادت یا به عنوان اقدامی تنبیهی در پاسخ به تلاش برای ایجاد رعب در شاهد، دادگاه می‌تواند دستور دهد متهم به بیرون از دادگاه منتقل شود. این اقدام

بر حق متهم برای مواجهه حضوری با شاهد تأثیرگذار خواهد بود. برای جبران این امر ممکن است پس از پایان شهادت به متهم اجازه داده شود به دادگاه بازگردد و متن شهادت نامه را بخواند و پرسش‌هایی را از شاهد بپرسد. سپس متهم مجدداً از دادگاه خارج خواهد شد تا شاهد بتواند به پرسش‌های مذکور پاسخ دهد (Stjepan Gluščić et al, ۲۰۰۶, ۳۳۱).

د) ایجاد مانع بین شاهد و متهم^۱

در اینجا بین شاهد، متهم و افراد جامعه موانعی به شکل صفحه، پرده یا آینه دوطرفه حائل می‌شود که شاهد دیگر در معرض دید متهم و سایر افراد نیست. این روش در مواردی به کار می‌رود که متهم صدای شاهد را نمی‌شناسد و با قرار دادن مانع بین او و شاهد، چهره شاهد را نمی‌بیند و چون صدای او را هم نمی‌شناسد احتمال وقوع خطر و تهدید نسبت به آسایش و امنیت شاهد و خانواده‌اش تا حدود زیادی پایین می‌آید. همچنین شهودی که از حضور در صحن دادگاه و انظار عمومی واهمه دارند با اطلاع از وجود چنین راه کارهایی با خیال راحت‌تری برای ادای شهادت به دادگاه می‌آیند.

شایان ذکر است که صفحه یا حایل نباید مانع آن شود که قاضی، دادستان، هیأت منصفه و حداقل یکی از نمایندگان قانونی طرفین پرونده (دادستان و وکیل مدافع) شاهد را ببینند و یا شاهد آنها را ببینند. استفاده از این روش، بر حق متهم برای مواجهه حضوری با شهود تأثیر می‌گذارد و از وی این امکان را می‌گیرد که رفتار شاهد را مشاهده و به معتر بودن اظهارات وی بر اساس ظاهر ایشان اعتراض کند. در برخی کشورها از جمله ژاپن، ایجاد مانع به نحوی است که وکیل مدافع می‌تواند شاهد را مشاهده کند. لذا، این امر اثر چندانی بر حق مواجهه حضوری ندارد.

ه) شهادت از طریق تلویزیون‌های مدار بسته^۲

ادای شهادت در دادگاه برای قربانی جرایم شدید کار بی‌زحمتی نیست. در

1- Screening.

2- Closed Circuit Television.

سال‌های اخیر متوجه این واقعیت شده‌ایم که استماع شهادت، به ویژه هنگامی که جرم از نوع تجاوزات جنسی بوده و قربانی مستقیماً با متجاوز خود روبرو می‌شود، می‌تواند عوارض روانی به دنبال داشته باشد. در دادرسی‌های مربوط به جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، بسیاری از شهود، قربانی شکنجه، رفتارهای غیر انسانی یا تجاوز بوده‌اند و این چیزی است که وضعیت مشابهی را به وجود می‌آورد. به همین دلیل اساسنامه‌های دادگاه‌های اختصاصی یوگسلاوی سابق (ماده ۷۵) و رواندا و همچنین آیین‌نامه دادرسی و ادله دیوان کیفری بین‌المللی (ماده ۸۸) پیش‌بینی کرده‌اند که به منظور حمایت از شهود دادگاه می‌تواند از یک تلویزیون مدار بسته استفاده کند.

این کار باعث می‌شود شاهد بتواند از اطای که در مجاورت دادگاه قرار دارد، از طریق دوربین‌های مدار بسته یا از یک مکان دور و مخفی از طریق ارتباط دیداری - شنیداری، شهادت دهد. این روش به شاهد این امکان را می‌دهد که در محل برگزاری دادرسی حاضر نباشد ولی در عین حال، قاضی، دادستان یا هیأت منصفه و سایر طرفین را ببیند و به گفته‌های آنها گوش دهد یا از سوی آنها دیده و یا اظهاراتش شنیده شود. در مواردی که عدم ذکر نام ضرورت داشته باشد، این روش ممکن است به همراه استفاده از حایل یا تغییر تصویر نیز به کار رود. پرسش‌های دادستان یا وکیل مدافع از طریق میکروفون به شاهد انتقال می‌یابد و وی از طریق تغییر صدا به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهد.

در برخی از کشورها استفاده از لوازم الکترونیکی برای مخفی کردن جزئیات چهره یا سایر ویژگی‌های شاهد مجاز نیست. زیرا حق مواجهه حضوری متهم با شاهد را محدود کرده و باعث می‌شود هیأت منصفه و دادستان نتوانند از ویژگی‌های جسمانی شاهد برداشت لازم را داشته باشند (شورای اروپا، ۱۹۹۹).

و) شهادت از طریق ویدیو کنفرانس

ویدیو کنفرانس یعنی استفاده از فن‌آوری‌های مخابراتی تعاملی برای دریافت شهادت شاهد از طریق مخابره صورت و تصویر به صورت همزمان و دوطرفه. استفاده از ارتباطات ویدیویی تنها زمانی مجاز است که شاهد در خارج از کشور بوده و دلایل و توجیحات قابل قبولی برای نیامدن شاهد به محکمه وجود داشته

باشد. در مواردی که شهادت شاهد با حقوق متهم بلامعارض و حضور شاهد در جلسه دادگاه پر هزینه باشد از این روش استفاده می‌کنند. کاربرد دیگر این نوع شهادت، بیشتر در جنایات سازمان‌یافته فراملی است، چون در اینجا ممکن است یک جرم در چند کشور اتفاق افتد و یا اینکه مراحل اولیه جرم در یک کشور و نتیجه‌اش در کشور دیگر باشد و جنایت در کشورهای متعدد نسبت به افراد مختلف ارتکاب یابد.

حال این ارتباط ویدیویی ممکن است به صورت ارتباط تصویری زنده و یا ضبط شده باشد. مدارک شفاهی شاهد خارجی، ممکن است در یک سری نوارهای ویدیویی ضبط، یا اینکه از طریق ارتباط زنده ارائه شود. البته پذیرش ادای شهادت به صورت ضبط شده در صلاحیت دادگاه است و بستگی به این دارد که متهم نخواهد به طور مستقیم از شاهد سؤال‌هایی را بنماید؛ در غیر این صورت نمی‌توان از نوارها و ضبط تصویری استفاده کرد بلکه حتماً باید از طریق ارتباط زنده تصویری باشد. چون، لازمه سؤال‌های متقابل این است که متهم شاهد را ببیند و از او سؤال‌هایی را پرسد ولی در ضبط ویدیویی این امکان وجود ندارد.^۱

در حقوق انگلستان در قانون ضبط ویدیویی (۱۹۸۴)، استفاده از ویدیو برای ادای شهادت کودکان، قانونی محسوب شده است. در نهایت باید گفت از این روش برای پرونده‌هایی هم که کودکان زیر ۱۴ سال می‌خواهند شهادت دهند و در موارد جرایم جنسی و ضرب و جرح‌های نسبت به کودکان مورد استفاده قرار می‌گیرد و این به دلیل استرسی است که از محیط جلسه دادگاه به کودک وارد می‌شود. استفاده از این روش باعث کاهش ترس کودک می‌گردد چون، در اینجا کودک نه در دادگاه حاضر می‌شود و نه به طور مستقیم و از نزدیک متهم را می‌بیند.

در روش ارتباطات تصویری تا آنجا که امکان دارد باید شبیه وضعیتی باشد که شاهد در دادگاه حضور دارد و متهم توانایی و اجازه طرح سؤال به طور متقابل را

۱- در بند ۱۸ ماده ۱۸ کنوانسیون سازمان ملل در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته (پالرمو)، از کشورهای عضو خواسته شده که ویدیو کنفرانس را به عنوان ابزاری برای تسهیل دریافت شهادت از شهودی که در سایر کشورهای عضو سکونت دارند، استفاده کنند.

داشته باشد و هر یک از شرکت کنندگان (متهم، شاهد، وکیل مدافع، دادستان و قاضی) قادر باشند دیگری را بر روی صفحه تلویزیون مشاهده نمایند و یک مأمور ناظر توسط دادگاه تعیین شده تا مطمئن شود که شهادت آزادانه و با اراده کامل ادا می‌شود. به هر حال، گاهی اوقات امکان دارد که خود این ارتباط تصویری نیز برای شاهد مشکل‌ساز باشد و آن هنگامی است که متهم چهره و یا صدای شاهد را شناخته و خود یا همکارانش بخواهند در صدد انتقام‌جویی برآیند که در اینجا می‌توان از روشهایی برای تغییر صدا استفاده کرد و با تار کردن چهره شاهد، امکان شناسایی او را پایین آورد و به این ترتیب تشخیص هویت شاهد را مشکل نمود.

تعدادی از کشورها در نظام دادگستری خود، دادگاه‌های خاصی را ایجاد کرده‌اند و محاکمات مربوط به جرایم سازمان‌یافته در آنها برگزار می‌شود. این دادگاه‌ها به آخرین فناوری‌های ارتباطاتی تجهیز شده‌اند. در برخی کشورها استفاده از لوازم الکترونیکی برای مخفی کردن جزئیات چهره یا سایر ویژگی‌های شاهد مجاز نیست، زیرا حق مواجهه حضوری متهم با شاهد را محدود می‌کند و موجب می‌شود، هیأت منصفه یا دادستان نتوانند از ویژگی‌های جسمانی شاهد برداشت لازم را داشته باشند. مثلاً در مواردی که ادعا می‌شود متهم از زور استفاده کرده تا شاهد را از ادای شهادت باز دارد (شورای اروپا، ۱۹۹۹).

ز) وجود یک واسطه برای ردوبدل کردن صحبت‌های شاهد و متهم

در این روش، هم متهم در دادگاه است و هم شاهد؛ ولی متهم در اتاقی جدا از شاهد است و او را نمی‌بیند. در این موارد شاهد در اتاق دیگری شهادت می‌دهد؛ متهم نه او را می‌بیند و نه صدایش را می‌شنود و فردی دیگر (که در اینجا غیر از قاضی دادگاه است و نقش واسطه را ایفا می‌نماید) مطالبی را که شاهد در اتاق دیگر بیان می‌کند برای متهم بازگو می‌نماید و شواهد را در اختیار دادگاه قرار می‌دهد. در اینجا متهم، زمانی که مطالب را می‌شنود، در صورت درست بودن آنها را تصدیق می‌کند و در صورتی که ادعا کند شاهد دروغ می‌گوید اعتراض می‌نماید و واسط این اعتراض را به شاهد اطلاع می‌دهد. به همین ترتیب، سؤالاتی را که متهم از شاهد دارد توسط واسط از شاهد می‌پرسد و شاهد باید پاسخ بگوید و پاسخ‌ها، مجدداً به متهم انتقال داده می‌شود. (شورای اروپا، ۲۰۰۶)

به همین ترتیب، شهادت شاهد استماع می‌شود. ممکن است این پرسش پیش آید که ادای شهادت از طریق واسطه هم باعث اتلاف وقت می‌شود و هم ممکن است که شخص واسطه در هنگام انتقال مطالب نتواند آنها را به طور کامل بازگو نماید. آیا راه دیگری نیست که این ایرادات را نداشته باشد؟ در پاسخ باید گفت: همان‌طور که می‌دانیم این روش برای مواردی است که متهم صدای شاهد را بشناسد حال اگر متهم صدای شاهد را نشناسد مشکل کمتر است و بدین صورت حل می‌شود که شاهد در اتاق دیگری است ولی هم شاهد و هم متهم صدای همدیگر را می‌شنوند و به سؤالات و مطالب یکدیگر گوش می‌دهند و بدون واسطه با هم صحبت می‌کنند. در اینجا متهم، شاهد را نمی‌بیند و شاهد با آرامش بیشتری اظهاراتش را بیان می‌دارد و دیگر از عواقب شهادتش واهمه‌ای ندارد.

ح) حمایت از طریق محافظ پلیس

در این روش در جریان جلسه دادگاه همه چیز عادی است و ممکن است هویت شاهد برای عموم آشکار گردد و شاهد تحت نگاه موشکافانه و کلای دو طرف باشد و فقط در خارج از دادگاه با قرار دادن یک نیروی پلیس به همراه شاهد از او حمایت می‌شود. این روش یک حسن دارد و آن اینکه این روش تعارض کمتری با حقوق متهم در رابطه با طرح سؤالات متقابل دارد. اما ایرادی که به این روش وارد است این است که امنیت ایجاد شده برای شاهد در این روش کافی نبوده و در اکثر موارد همچنان برای شاهد خطراتی ایجاد می‌شود. از این روش بیشتر برای حمایت از شاهد اعمال تروریستی استفاده می‌شود و ما می‌دانیم که این گروه از افراد برای رهایی خودشان حاضرند دست به هر کاری حتی قتل شاهد بزنند.

ط) جابجایی، انتقال و خدمات‌رسانی^۱

جابجایی و تغییر مکان شاهد هنگامی است که متهم، شاهد را به طور کامل می‌شناسد و نمی‌توان با اقدامات مخفی کننده هویت از او حمایت نمود. در اینجا دستگاه قضایی دست به انتقال شاهد از محل زندگی‌اش به مکان دیگر می‌دهد. تغییر محل سکونت شاهد به صورت دائم یا موقت و به صورت اسکان در منزل

1- Witness Relocation and Services.

یکی از خویشاوندان، اسکان در نزدیکی مراکز پلیس و یا اسکان در منزل جدید و در شهر دیگر به گونه‌ای که نیروهای پلیس به راحتی با وی در تماس باشند، می‌تواند شاهد را تا حدودی از تعرضات مصون دارد (رئوفیان، ۱۳۸۹، ۱۳۰).

برای تصمیم‌گیری در مورد اینکه آیا شاهد تغییر مکان داده شود یا خیر دادستان باید سابقه کیفری شخص، امکان تأمین شهادت و جمع‌آوری ادله از سایر منابع، نیاز شخص به حمایت، اهمیت نسبی شهادت شخص و نتایج معاینات روان‌شناختی را مورد توجه قرار دهد. این تدابیر ممکن است در مورد امنیت و آسایش افراد نزدیک خانواده شاهد نیز، به شرطی که امنیت این افراد به واسطه شهادت شاهد در معرض خطر قرار بگیرد، اعمال شود. در هنگام جابجایی شخص شاهد، از یک مکان به مکان دیگر باید تا آنجا که مقدور است اقدامات زیر صورت پذیرد:

- ارائه مدارک مناسب برای اینکه شاهد را قادر به اثبات هویت جدید نماید؛
- فراهم کردن مسکن برای شاهد، تا مبادا آسایش شاهد سلب شود؛
- انتقال لوازم و دیگر وسایل شخصی به محل سکونت جدید شاهد؛
- پرداخت مبلغی پول برای تأمین هزینه‌های ضروری زندگی شاهد؛
- کمک نمودن و همکاری با شاهد برای به دست آوردن حرفه و شغل مناسب در عوض کاری که قبلاً در محل زندگی داشته است؛^۱
- ارائه خدمات لازم برای کمک به شخص برای تأمین و رفع نیازهای خودش؛
- عدم افشاء هویت یا موقعیت شخصی که تغییر مکان داده است؛
- تدارک لوازم و اثاث زندگی و تهیه مسکن برای شاهد؛
- تدارک هزینه‌های لازم برای اجرای قانون حمایت از سلامت و امنیت شخصی و خانوادگی و محل کار شاهد.

گاهاً ممکن است نیاز باشد که شاهد از یک کشوری به کشور دیگر منتقل شود. این شیوه از پر هزینه‌ترین شیوه‌های حمایت از شهروند است و آثار قابل ملاحظه‌ای را بر شاهد و خانواده وی بر جای می‌گذارد. با این حال، در بسیاری از

۱- در رویه بسیاری از کشورها برای عملی شدن این امر، به طور معمول شغل پایین‌تری در اختیار فرد قرار داده شده و ضرر و زیان ناشی از تغییر شغل توسط نهاد زیر نظر دادستان جبران می‌شود. (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۱۳۸۸، ص ۹۱)

کشورهای کوچک، گاهی انتقال بین‌المللی شهودی که مورد تهدید قرار گرفته‌اند تنها راه تضمین حمایت مؤثر است. به طور کلی، اسکان مجدد یک شاهد در کشور ثالث کافی است؛ اگر تهدید شدید باشد، ممکن است شاهد مجبور شود به برنامه حمایت کشور دریافت کننده نیز وارد شود.

اصولاً، کشور دریافت کننده بر اساس میزان تهدید و مناسب‌ترین محل برای شاهد انتخاب می‌شود. در عمل، این انتخاب به این موضوع بستگی دارد که کدام کشور مایل است شاهد را بپذیرد. با این که شهود اغلب سعی می‌کنند همکاری و شهادت خود را به انتقال به کشور خاص یا گروهی از کشورها مشروط کنند، ولی به ندرت به آنان حق انتخاب داده می‌شود. به موجب بند ۳ ماده ۲۴ کنوانسیون سازمان ملل در مبارزه با جرایم سازمان‌یافته، کشورها عضو مجاز هستند در ارتباط با انتقال بین‌المللی شهود مورد حمایت با سایر کشورها موافقت‌نامه یا ترتیبات خاص منعقد کنند. تشریفات و اقدامات مربوط به همکاری‌های بین‌المللی اغلب در قوانین یا سیاست‌های ملی گنجانده می‌شوند و مهم‌ترین هدف آنها تسهیل همکاری‌های فرامرزی در جابجایی شهود است.

ی) ارائه خلاصه‌ای از مطالب^۱

این روش در جایی مورد استفاده قرار می‌گیرد که افشاء تمام اظهارات شاهد، امنیت او را شدیداً در معرض خطر قرار می‌دهد. در اینجا دادستان خلاصه‌ای از مدارک را به متهم ارائه می‌نماید و اظهارات شاهد ویرایش می‌شود. ایراد بر این روش این است که بازبینی مجدد مطالب بیان شده توسط شاهد شبیه یک خلاصه نبوده و باعث کاهش شدید مطالب و در نتیجه کاهش فصاحت مطلب می‌شود و درک آن را برای متهم دشوار می‌سازد و این منافی با حقوق متهم و محاکمه منصفانه و بی‌طرفانه است.

برای تأکید نسبت به استفاده از این روش می‌توان به بند ۵ ماده ۶۸ اساسنامه رم (دادگاه بین‌المللی کیفری) استناد کرد که بیان داشته است: در مواردی که مطابق این اساسنامه ارائه ادله و یا اطلاعات ممکن است منجر به خطراتی بزرگ برای

1- Summary Of Evidence.

امنیت شاهد و خانواده‌اش شود، دادستان می‌تواند در رابطه با مراحل مختلف رسیدگی، قبل از شروع محاکمه، از ارائه آن ادله یا اطلاعات به طور کامل امتناع کرده و به جای آن صرفاً خلاصه‌ای از آنها را ارائه دهد.

مبحث سوم: تدابیر لازم برای محدود ساختن تماس شاهد با افراد جامعه

همان‌طور که می‌دانیم اصل بر این است که جلسات رسیدگی باید به صورت علنی باشد و تمام افراد جامعه و رسانه‌ها حق دارند در آن حضور یابند. اما، گه‌گاه ممکن است بنا به جهاتی از جمله برای حمایت از امنیت شهود از این اصل عدول شود.

الف) غیر علنی برگزار کردن جلسه دادرسی

عموماً، قانون لازم می‌داند شاهد قبل از شهادت دادن، خود را در جلسه دادگاه معرفی نماید؛ دادگاه برای عموم باز است و می‌توان فرایند رسیدگی را در رسانه‌های گروهی گزارش داد. اما تأثیری که پوشش رسانه‌ای یک محاکمه بر برنامه حمایت از شهود می‌گذارد باید به دقت مورد ملاحظه قرار گیرد. یکی از این موارد، جرایم جنسی است. معمولاً در این گونه جرایم، مجنی‌علیه شاهد ماجرا است، اما همیشه شهود از این ترس دارند که با ادای شهادت در صحن علنی دادگاه، شهره عام و خاص شوند و آبروی آنها ریخته شود و ترس از همین عواقب سوء باعث می‌شود که شاهد یا برای ادای شهادت در دادگاه حاضر نشود و یا این که به نحو قابل قبولی و به طور واضح شهادت ندهد. به همین جهت گاه شهادت در پشت درهای بسته ادا می‌شود. این امر در مورد شهودی که شخصیت‌های محبوب یا شناخته شده هستند مانند سیاست‌مداران، هنرمندان یا شخصیت‌های رسانه‌ای نیز صادق است.

در این مورد، می‌توان به حقوق موضوعه ایران نیز استناد کرد. بند ۳ ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی کیفری داگاه‌های عمومی و انقلاب (۱۳۷۸) مقرر می‌دارد: «در موردی که علنی بودن محاکمه محل امنیت یا احساسات مذهبی باشد، محاکمات به صورت غیر علنی برگزار می‌شود. در تبصره همین ماده آمده است که انتشارات

جلسات علنی دادگاه هم باید بعد از قطعی شدن حکم باشد و کسی که از این قاعده تخلف کند به مجازات مفتری محکوم می‌شود.» از این عبارت قانونی می‌توان نتیجه گرفت، وقتی انتشار محاکمات علنی جرم است به طریق اولی انتشار محاکماتی که به صورت غیر علنی برگزار شده جرم محسوب می‌شود. همچنین باید به این نکته هم اشاره کرد که در کشور نیوزیلند چنانچه شخصی نام شهادی را، که کمتر از ۱۷ سال سن دارد، بدون اجازه دادگاه منتشر کند مجرم است.^۱

معمولاً در جنایات سازمان‌یافته، دادرسی به صورت غیرعلنی انجام شده و حتی در صورتی که خطری از جانب متهم، شاهد را تهدید نماید، به شاهد اجازه داده می‌شود به صورت گمنام شهادت دهد. در اینجا ممکن است این ایراد وارد شود که پس حق متهم برای مواجهه^۲ و روبرو شدن با متهم کننده‌اش چه می‌شود؟ در پاسخ باید گفت که به کارگیری این راه‌حل در مورد این جرایم برای جذب شهود به ادای شهادت لازم و حیاتی است. چون، اگر غیر از این باشد دیگر شهادی به دادگاه نمی‌آید تا در مورد این جنایات خطرناک و خشونت‌بار شهادت دهد و همین باعث می‌شود که از یک طرف جانباں با تهدید شاهد، مانع اقامه شهادت و اجرای عدالت شوند و از طرف دیگر، شهودی که جرأت می‌کنند و شهادت می‌دهند، همیشه باید در حالت ترس و اضطراب از انتقام‌جویی‌های این جانباں زندگی کنند و در نتیجه مشکلاتی برای امنیت و آسایش شهود و خانواده‌هایشان به وجود می‌آید. راه‌حل همه این مشکلات اتخاذ تدابیر مختلف حمایت از شهود است حتی اگر باعث محدود کردن میزانی از حقوق متهم شود؛ چون نه حمایت از شهود و نه حق دفاع نمی‌توانند به عنوان یک اصل مطلق مورد توجه قرار گیرند.

ب) خارج ساختن افراد جامعه از جلسه دادرسی

از این روش در مواقعی استفاده می‌شود که امنیت عمومی در این است که عموم مردم متوجه اظهارات شاهد نشوند. در اینجا قاضی این اختیار را دارد که افراد جامعه را که در دادگاه حضور دارند در هنگام فرا رسیدن موعد شهادت شاهد از دادگاه بیرون کند و اجازه ورود به هیچ کس را ندهد. دادگاه این صلاحیت را دارد

1- Section 139 (A) Criminal Justice Act (1985) New Zealand.

2- Confrontation.

که انتشار نام شاهد را ممنوع کند، مخصوصاً مواقعی که انتشار موجب افشاء هویت شاهد شود، لزوم بیشتری در این ممنوعیت احساس می‌شود. البته این در صورتی است که دادگاه بر این اعتقاد باشد که این به نفع عدالت، اخلاق حسنه، آبروی شاهد قربانی جرم جنسی و به نفع امنیت و دفاع از جامعه است. در مورد روش مذکور، این ایراد قابل طرح است که در صورت عدم حضور افراد جامعه در هنگام استماع اظهارات شهود، این احتمال وجود دارد که شاهد فارغ از هرگونه استرس و فشار، خود را ملزم به راستگویی ندانسته و بر خلاف واقع به ادای شهادت پردازد.

نتیجه‌گیری

شهود، به علت همکاری با دستگاه عدالت کیفری و تهدید منافع گروه‌های مجرمانه، همواره در معرض خطر بوده و نیازمند حمایت دستگاه‌های مربوطه می‌باشند. در این میان، وضعیت شهود جرایم بین‌المللی، سازمان‌یافته و تروریستی وخیم‌تر است. در صورت عدم اتخاذ تدابیر مناسب برای رفع این خطرات و تهدیدها، عواقب منفی بسیاری برای شهود و نظام عدالت کیفری در پی خواهد داشت. به عبارتی، هم مانع مشارکت فعالانه شهود در تحقق عدالت می‌شود و هم کارایی نظام عدالت کیفری را زیر سؤال می‌برد. به همین دلیل، در بسیاری از نظام‌های حقوقی جهان و اسناد بین‌المللی، برای حمایت از شهود برخی شیوه‌ها به کار گرفته شده است.

برخی از حقوق و تضمین‌هایی که برای شهود در نظر گرفته شده ممکن است به حق دفاع متهمان خدشه وارد کند. اما، باید توجه داشت که اهمیت کشف جرایم بین‌المللی، سازمان‌یافته و تروریستی ایجاب می‌نماید تا شهادت در این گونه پرونده‌ها واجد اهمیت دانسته شده و برای جلوگیری از تکرار و استمرار این اعمال مجرمانه، بیشترین حمایت از ادله اثبات جرم به عمل آید. در عمل، برای ایجاد توازن میان حمایت از شهود و حقوق متهم تا حد امکان می‌توان به راه‌کارهای تعدیلی مانند برقراری ارتباط از طریق ویدیو کنفرانس، ارائه شهادت از پشت مانع فیزیکی تعبیه شده میان متهم و شاهد، ادای شهادت با تغییر صدا و یا چهره مبدل و قائل شدن حق جرح شاهد برای وکیل متهم متوسل شد.

منابع

الف) فارسی

کتاب‌ها و مقالات

- ۱) آشوری، محمد، آیین دادرسی کیفری، جلد ۲، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۵.
- ۲) اسدی، لیلا سادات، حفظ امنیت و هویت بزه‌دیدگان و گواهان در دادرسی‌های بین‌المللی، تازه‌های علوم جنایی، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۸.
- ۳) تدین، عباس، آیین دادرسی کیفری فرانسه، تهران، انتشارات روزنامه رسمی، ۱۳۸۸.
- ۴) دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، بهترین راهکارها برای حمایت از شهود در پرونده‌های کیفری مربوط به جرایم سازمان یافته، برگردان معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه، انتشارات روزنامه رسمی، تهران، ۱۳۸۸.
- ۵) رئوفیان نائینی، حمید، شاهد در حقوق کیفری ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم قضایی، ۱۳۸۹.
- ۶) مهدوی پور، اعظم، حمایت از شهود و مطلعین در اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مفید، ۱۳۸۴.
- ۷) والین، لوک، قربانیان و شهود در حقوق بین‌الملل از حق حمایت تا حق بیان، برگردان توکل حبیب‌زاده و مجتبی جعفری، مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، شماره ۳۴، ۱۳۸۵.

اسناد

- ۸) اساسنامه دادگاه بین‌المللی کیفری یوگسلاوی سابق (۱۹۹۳).
- ۹) اساسنامه دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا (۱۹۹۴).
- ۱۰) اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری (۱۹۹۸).
- ۱۱) استراسبورگ، انتشارات شورای اروپا، ۲۰۰۶.

۱۲) کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جنایات سازمان یافته فراملی (۲۰۰۰).

۱۳) کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد مالی (۲۰۰۳).

ب) منابع انگلیسی

- ۱۴) Criminal Justice Act of New Zealand, (1985).
- ۱۵) Europe Council, European committee on crime problems, Committee of Experts on Criminal law and criminological aspects of organized crime, Report on witness protection) To prevent witnesses from becoming victims ..., pc-co(1999) 8 REV, 1999.
- ۱۶) Europe Council, Terrorism: EU Standards in Witness Protection and Collaboration with Justice, Strombsburg, Europe Council publication, 2006.
- ۱۷) Law Commission of New Zealand, Evidence law witness Anonymity, wellington, 30 September 1997.
- ۱۸) Lawson, Raneta J., Lying, Cheating and Stealing at Government Expense: Striking a Balance Between the Public Interest and the Interests of the Public in the Witness Protection Program, Arizona State Law Journal, Vol24, 1992.
- ۱۹) R. V .Hines and others (unreported, high court 20 June 1996, t 1/95/William's. J.
- ۲۰) Stjepan Gluščić et al, Protecting witnesses of serious crime - Training manual for law enforcement and judiciary Strasburg, Council of Europe publication, 2006.
- ۲۱) Tadic Case, Decision on the prosecutor's Motion for Protective Measures Victims and Witnesses, 10 Aug. 1995.
- ۲۲) Organized Crime Control Act of 1970 of America.
- ۲۳) Video Recording Act of United kingdom 1984.